

JAANA SKYTTÄ

HUVITUKSEN KARTANON TYTÖT

KUVAT VESA RANTA

LIKE

Tekstin copyright © Jaana Skyttä ja Like Kustannus /

Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Kuvien copyright © Vesa Ranta ja Like Kustannus /

Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

LIKE

Like Kustannus

Helsinki

www.like.fi

ISBN 978-951-1-35539-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022



SISÄLLYS

Prologi.....	9
Anteeksi lapset ja nuoret.....	II
I OSA – KOHTI LAITOSELÄMÄÄ.....	19
1. Vain limaliskot jäivät	21
2. Lastenkoti ja Bongo-karkkeja	34
3. Takaisin kotiin	38
4. Ja taas mentiin	43
II OSA – TYTTÖKODIN PERUSTAMINEN	49
1. Saksalaisten lapsimorsiamet	51
2. Työlaitoksesta tyttökodin johtajaksi	61
3. Nuoruus vaikka repaleinenkin	65
4. Tämä on kapina!	70
5. Kuningaspari, hovi ja alamaiset	73
III OSA – HUVITUKSEN TAVOILLE	81
1. ”Vain raamit jäljellä”	83
2. Ahdistus iski putkassa	87
3. Huonekaveri keräsi verta purkkiin	95
4. Kuin vihollisen veturi	100
IV OSA – TYTTÖKODIN ARKI	105
1. Päivät orjatyötä, yöt lukkojen takana	107
2. Kuukautissiteitä päivästä toiseen	116

3. Koulutuksia	122
4. Pisteet tie pelastukseen	128
5. Kuusi päivää töitä, yksi vapaata	138
6. Langenneet rippikoulussa	151
7. Spiritismiä ja kummituksia	155
 V OSA – SIVEELLISESTI HAIRAHTUNEET	161
1. Seksuaalihäiriöitä	163
2. Haavoittuvimmat	170
3. Laiva- ja autotyttöjä	175
4. Homoseksuaalisuuden pelko	184
5. Kupan ja tippurin kourissa	191
 VI OSA – RANGAISTUSKÄYTÄNNÖT	193
1. Tyttöjahdissa talkoovoimin	195
2. Eristystä ja kuritusta	205
3. Laulamisen voima	222
4. Terapiaa itsetuhoisuuteen	226
5. Barbituraatteja ja muita nappeja	236
6. Työntekijöiden näkökulmasta	245
 VII OSA – TYTTÖKODIN JÄLKEEN	253
1. Tytöt nousevat barrikadeille	255
2. Tuska tyttärestä	260
3. Äitisi on ollut Yläneellä	264
4. Anjan salainen puutarha	273
5. Outi saa tarpeekseen irtolaisuudesta	278
6. Jäljet	284
 VIII OSA – KAKSI YKSINÄISTÄ	289
1. Kumarainen selkä	291
2. Äiti	295
 Lähteet	299

TÄSSÄ KIRJASSA KOKEMUKSISTAAN
YLÄNEEN TYTTÖKODISSA KERTOVAT:

Anja Cederborg Hill, os. Ketola, s. 1942, asuu Göteborgissa,
Yläneellä 1959–1960.

Mirja (Mira) Hannula, s. 1945, asuu Helsingissä,
Yläneellä 1960–1961.

Marja (Marjatta) Seitsonen, os. Vuorinen, s. 1947, asuu
Helsingissä, Yläneellä 1962–1964.

Pirjo Väätäinen, os. Hakavuori, s. 1948, asuu Oulussa,
Yläneellä 1964–1965.

Eila Kotkamaa, os. Turunen, s. 1948, asuu Uppsalassa,
Yläneellä 1965–1966.

Lea Vetri, s. 1950, asuu Helsingissä, Yläneellä 1967–1968.

Outi Paltta, os. Skyttä, tekijän sisar, asuu Tampereella,
Yläneellä kolmeen otteeseen vuosina 1970–1972.

Prologi

”Kauan sitten kun olin nuori, asuin suuressa kartanossa monen muun ikäiseni tytön kanssa. Sisääntuloaulan suuressa ikkunassa oli paksut kalterit. Ne muistuttivat meitä siitä, ettei tietä vapauteen ollut sille, joka oli astunut kartanon portista sisään.

Aamuisin meidät kuljetettiin työsaleihin ja navettoihin, kesäisin myös pelloille ja kasvimaille työhön. Oli oltava hiljaa ja varovainen, sillä syvällä kartanon kellareissa sijaitsi monta vankityrmää. Ne täyttivät päivä toisensa jälkeen tytöistä, jotka uhmasivat kartanon herraa ja hänen alamaisiaan.

Kartanon piha oli silmiä hivelevän kaunis vanhoine idyllisine rakennuksineen ja vanhoine puineen. Rönsyilevän puutarhan muistan vain hämärästi. Sen muistan, että hoidin kurkkuja ja tomaatteja kasvihuoneessa, mutta satoja omenapuita kukkaloistossaan en saa palautettua mieleeni. Kuinka upeita niiden on täytynyt ollakaan. Ehkä olen unohtanut ne, koska saimme liikkua pihalla vain matkalla työhön ja takaisin.

Sisäpihalla kasvavat omenapuut muistan, sillä katselin niitä huoneemme ikkunasta usein. Niiden varjojen liikkeistä opin seuraamaan ajan kulkua – ja kuinka hitaasti se matelikaan eteenpäin.

Nyt tuosta kaikesta on kymmeniä vuosia ja asun kerrostalossa, korkealla seitsemännessä kerroksessa. Ikkunoista näen ilmaa ja avaruutta. Huoneeni seinät ovat täynnä maalaamiani ja ompeliani satuaiheisia tauluja. Satujeni maailmoissa on mystiikkaa ja jännittävä, sähköinen pohjavire. Kymmenien kukkien vehreys täyttää huoneeni. Siellä kasvavat kiinanruusu, pääsiäiskactus, ruu-

subegonia, varjoviikuna, kultaköynnös ja paljon muita kasveja.

Kerran minulla oli suuri rahapuu. Se oli kymmeniä vuosia vanha ja ylpeyteni aihe. Eräänä päivänä kukka kuoli. Silloin menin parvekkeelle ja poltin tupakan. Tunsin surua. Kun tulin pois, otin rahapuusta pienen palan. Se pelastui ja kasvaa nyt huoneessani.”

Outi Paltta, Yläneen tyttökodin Huvituksen kartanon kasvatti, kirjoittajan sisar.

Anteeksi lapset ja nuoret

Ajatus tästä kirjasta sai alkunsa marraskuisena päivänä 2016, jolloin Outi-siskoni soitti kiihtyneenä. Hän oli lukenut lehdestä, että Suomen valtio aikoo pyytää anteeksi lastensuojelun sijaishuollossa kaltoin kohdelluilta henkilöiltä.

Anteeksipyynnön taustalla oli historian professori Pirjo Markkolan tutkimus, jonka kohteena oli ensimmäisen lastensuojelulain aika vuosina 1937–1983.

Sisareni halusi kertoa kokemuksistaan Yläneen tyttökodissa julkisesti. Olen työskennellyt freelance-toimittajana pitkään, joten hän kyseli minulta, miten saisi äänensä kuuluviin. Kannustin soittamaan *Helsingin Sanomien* toimitukseen.

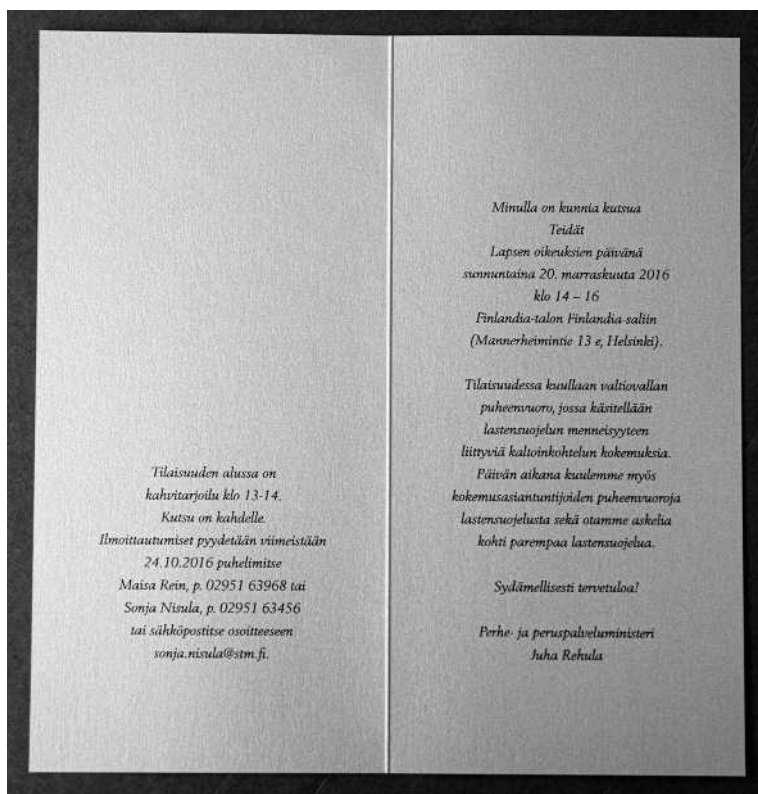
Kävi ilmi, että toimittaja Satu Vasantola oli tehnyt aiheeseen liittyvän jutun ja haastatellut siihen lastenkodeissa ja sijaisperheessä kasvanutta Harald Olausenia. Mukaan ehdittiin ottaa sisarenikin. Artikkelit julkaistiin *Helsingin Sanomissa* 20. marraskuuta 2016 eli samana päivänä, jolloin perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula esitti valtiollisen anteeksipyynnön.

Lehtijutussa voi kertoa vain vähän. Sisareni halusi puhua enemmän, kertoa kaiken – erityisesti ajastaan Huvituksessa vuosina 1970–1972 ja tyttökodin pelätystä johtajasta Martti Kuusikoskesta. Sisareni oli kuin purkautumassa oleva tulivuori. Vihdoin hän puhuisi suunsa puhtaaksi.

Itse olin kuusivuotiaasta alkaen sijoitettuna isovanhempieni luokse. Olin kuullut heidän supisevan Yläneen tyttökodista, jonne joutuivat vain todella ”tuhmat tytöt”. Mitä se käytännössä tarkoitti,

jäi minulle epäselväksi. Sain kuitenkin Outilta silloin tällöin kirjoituksia, jotka todistivat sisareni joutuneen kyseiseen tyttökotiin. Kirjeissään Outi kirjoitti vain iloisista asioista, hiihtokilpailuista ja sen sellaisesta, kuten lapselle sopii kertoa. Isovanhempani eivät asiasta juuri puhuneet emmekä vierailleet Huvituksessa koskaan. Salaperäisyyden verho laskeutui koko asian ylle.

Kun Outin haastattelu oli järjestynyt lehteen, aloin etsiä tietoa tyttökodista. Löysin nettiin ladatun opinnäytetyön *Riistetty vapaus*



Marjatta Seitsonen kävi kuuntelemassa Finlandia-talolla tyttärensä kanssa valtiovallan anteeksipyyntöä.

– *Yläneen tyttö koti ja tyttöyden tulkinnat 1955–1971*, jonka on kirjoittanut Anna Lemberg vuonna 2013.

Tekstiä lukiessani silmiini osui huomio: Yläneen tyttö koti oli suunnattu ”*siveellisesti hairahtuneille tytöille*”. Siihenkö isovanhempieni torjuva asenne tyttö kotia kohtaan liittyi? Mietin, mitä tuo vanhakantaiselta kuulostava termi tarkoitti aikanaan mutta myös nykypäivän näkökulmasta katsottuna.

Pia Mattila-Lonkan kirjasta *Kartanoita ja korven kansaa – Yläneen historia nälkävuosilta 2000-luvulle* (2001) löytyi tietoa Huvituksen historiasta sekä muutamia sivuja tekstiä tyttö kodin ajasta.

Opinnäytetyö ja artikkeli lisäsivät uteliaisuuttani. Nyt minunkin sykkeeni alkoi nousta. Ajattelin, että aiheesta on tehtävä kirja. Koulukodeista löytyy paljon tutkimuksia ja teoksia, mutta lasten ja nuorten ääni jää niissä nimettömien sitaattien tai asiantuntijalausuntojen, tilastojen ja lukujen taakse. Halusin, että tyttö kodissa viruneet naiset nousisivat esiin kasvoillaan ja nimillään. He saisivat viimein luvan kertoa, millainen laitos Yläneen tyttö koti oli. Suosuisiko sisareni lisäksi joku muukin? Mistä löytäisin heidät?

Kertoessani sisarelleni suunnitelmistani hän totesi kuuluvansa suljettuun Huvituksen tytöt -nimiseen Facebook-ryhmään ja lupasi auttaa minua etsinnässäni. Jo viikon sisällä mukaan ilmoittautuvat sisareni lisäksi Anja, Eila ja Pirjo. Pikkuhiljaa naisia ilmoittautui lisää: Mirja, Marjatta ja Lea.

Tähän kirjaan on haastateltu näitä seitsemää Yläneen tyttö kodissa vuosina 1959–1972 ollutta naista. Päähenkilönä on sisareni Outi läheisen suhteemme ansiosta.

Opin kirjaa tehdessäni paljon. Sain kuulla mitä erilaisimpia elämäntarinoita ja ihmiskohtaloita, mutta ennen kaikkea haastattelemini naisten viisaita sanoja, joiden läpi raskaat elämäkokemukset kuultavat.

Kirjani naiset ovat selviytyjiä. Tyttö kodin jälkeen he rakensivat nujerrettua itsetuntoaan pala palalta. Helppoa se ei ollut. He kouluttautuivat ja tekivät töitä. He menivät naimisiin, tulivat per-

heenäideiksi. He erosivat ja avioituivat uudelleen, pysyivät liitois-
saan tai jäivät yksin.

Monet naisista tilasivat Kansallisarkistosta itseään käsittelevät oppilasaktit ja tutustuivat elämänhistoriaansa viranomaisten näkökulmasta. Asiakirjoista löytyy yleensä myös omaisten, muiden läheisten, tuttavien ja naapureiden haastatteluja ja kommentteja silloiseen elämäntilanteeseen ja kotioloihin liittyen.

Kaikille haastattelemilleni naisille oli tärkeää kertoa myös omasta taustastaan ennen tyttökotia. He halusivat pohtia syitä, jotka heidät veivät laitokseen. Usein koti oli tavalla tai toisella särkynyt.

Joskus arjen suistumisen raiteiltaan aiheutti vanhemman kuolema, kuten meidän perheessämme. Isämme kuoleman jälkeen äitimme alkoholisoitui poikkeuksellisen nopeasti. Vanhemmat sisareni Outi ja Soili joutuivat lastenkotiin ja sieltä edelleen koulukoteihin. Vain Outi päätyi lopuksi Yläneelle.

Myös Mirjan äiti alkoholisoitui perheenisän kuoltua. Joskus tuberkuloosi vei vanhemmat hautaan, kuten Marjatan perheessä. Myös köyhyys ja mielenterveysongelmat aiheuttivat ongelmia. Eilan perheessä elettiin köyhyyden keskellä, minkä lisäksi äiti sairastui psyykkisesti. Lean isä oli ankara ja arvaamaton, äiti tunnekylmä. Anjan isä alkoholisoitunut ja väkivaltainen.

Pirjon äiti jäi yksinhuoltajaksi mutta kävi vakinaisessa työssään eikä hänellä ollut ongelmia alkoholin kanssa. Pirjo kokee, että hän joutui Huvitukseen villin ja vilkkaan luonteensa takia.

Kirjaa tehdessäni pääsin nauttimaan haastateltujen luovuudesta. Haastattelujen lomassa saattoi joku naisista innostua spontaanisti laulamaan tai lausumaan runoja, jotka liittyivät nuoruuteen tai tyttökodin aikaisiin tarinoihin. Kaikki haastatteleman naiset ovat loistavia kertojia. He edustavat sukupolvea, joka luki paljon kirjoja, kirjoitti pitkiä kirjeitä, leikki ja lorui.

Sain myös ihailla heidän luomiaan taideteoksia ja maalauksia, joissa on pohdittu elämän ja kuoleman rajapintaa, elämän kiertokulkua ja astuttu rohkeasti syvälle satujen maailmaan.

Tuntuu kuin heistä olisi tullut ystäviäni. Me olemme kuin pikkunaisia, paenneina unelmiemme puutarhaan, jonka tervehdyttävä vaikutus on auttanut selviämään.

Tyttökodista vapautui myös niitä, jotka eivät jaksaneet. Jotkut menettivät elämänhallintansa ja osa joutui entistä ankarampiin laitoksiin, kuten työlaitoksiin tai vankiloihin. Oli niitäkin, jotka päättivät elämänsä oman käden kautta.

Yläneen tyttökoti muuttui vuonna 1979 koulukodiksi, jonka toiminta jatkui vuoteen 1994. Tyttökodin arkistoa säilytetään nykyään Kansallisarkistossa Turussa, ja sen aineisto on ollut suureksi hyödyksi kirjaa tehdessä. Olen käyttänyt joitain otteita kirjeistä, muistiinpanoista ja asiakirjoista, jopa laitoksessa asuneiden tyttöjen kirjoittamia runoja ja kirjoituksia. Tytöt, joita en ole haastatellut, esiintyvät tekstissä nimettöminä. Muutamat ovat jo kuolleet. Haastattelemistani naisista Outi ja Anja ovat ainoat, joiden oppilasaktit ovat olleet käytössäni.

Arkistoaineistoa on kadonnut. Rangaistuskirjat näyttäisivät puuttuvan 1940-luvulta kokonaan ja osittain myöhemmiltä vuosikymmeniltä. Arkistosta löytyy myös työntekijöiden työhistorioita, mutta esimerkiksi johtaja Martti Kuusikosken osalta nekin puuttuvat. Arkisto peruskorjattiin vuonna 1978, jolloin kaikki ”turhalta näyttävät paperit siivottiin ja hävitettiin”.

Helsingin Sanomat uutisoi elokuussa 1994 kolmesta lakkautetavasta valtion koulukodista. Pernasaaren koulukoti Laukaalla ja Vanajan koulukoti Hämeenlinnassa muuttuivat vankiloiksi. Manerheimin lastensuojeluliitto vuokrasi Yläneen koulukodin ja perusti sinne kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksen.

Valtion koulukoteja jäi jäljelle seitsemän ja niihin noin 150 oppilaspaikkaa. Sosiaali- ja terveysministeriössä asiaa perusteltiin sillä, ettei koulukotien palveluilla ollut enää kysyntää. Yksityisiin koulukoteihin oli tuolloin sijoitettuna 120 lasta ja nuorta. Oli alkamassa uusi aikakausi, kun painopiste siirtyi kohti perhekoteja ja avohuoltoa. Tätä kirjoitettaessa valtion koulukoteja toimii viidessä



Talvella 2018 tyttökodin ajoista kertoivat tyhjäät käyttävät ja jäätyneet omenapuut. Leikkipuisto lieene Mannerheimin lastensuojeluliiton ajoilta.

toimipisteessä: Pedersöressä, Limingassa, Mikkeliissä, Kouvolassa ja Vihdissä.

Huvitus hiljeni vuonna 2013, kun lastensuojeluliitto siirsi kuntoutuksen Paimion sairaalaan. Alkuvuodesta 2022 kartano oli edelleen tyhjillään.

Kävimme valokuvaaja Vesa Rannan kanssa Huvituksessa kaksi kertaa kirjaprojektini aikana. Syksyllä 2017 mukanamme olivat Outi-sisareni ja Eila. Heidän rupatellessaan isännöitsijän kanssa käännyin katsomaan tien toisella puolen avautuvaa omenapuutarhaa ja vanhaa kasvihuonetta. Suurten puuvanhusten, lehmusten, vaahteroiden, pihlajien ja koivujen lehdet hehkuivat värikirjossaan. Paljon oli vielä vihreää.

Puutarha alkoi elää silmissäni. Karkasin omalle aikamatkalleni menneeseen. Näin menneiden aikojen tytöt touhuissaan, tomerina

keräämässä omenoita ja korjaamassa kasvimaan satoa. Joku kii-rehti huivi päässään navettaan. Tilanhoitaja ajoi kaukana pellolla traktorillaan.

Avonaisen keittiöikkunan takaa kuului astioiden kalinaa. Kuu-luiko jostain iloista naurua vai oliko se sittenkin itkun tyrskähdys?

Havahduin. Syyskesän aurinko pilkotteli pilvien välistä. Tuhannet maahan pudonneet omenat peittivät permannon. Kukaan ei kerää niitä enää. Maahan mätänevät, isännöitsijä totesi lakonisesti omenia katsellen.

Toisella vierailullamme helmikuussa 2018 Yläneellä vihmoi paksua lunta. Valokuvaaja kuvasi omenapuita, joiden oksistoon oli jäänyt kiinni lukemattomia jäätyneitä omenoita. Ihmettelin suurta hiljaisuutta.

Muistelin edellistä käyntiämme. Loputtomiin jatkuvia autioita käytäviä ja huoneita avonaisine tai suljettuine ovineen. Kenkien kopinaa kävellessämme, puheen kaikua suurissa saleissa. Kaikkialla vallitsi tyhjyys.

Tyttöjen äänet olivat häipyneet menneiden aika- ja tapahtuma-koordinaattien solmuihin.

I OSA
KOHTI LAITOSELÄMÄÄ



Kun kaikki oli vielä hyvin. Pentti Skyttä napsaisi perheestään kuvan Oulussa 1960-luvun alkupuolella. Kuvassa seisovat vasemmalla Soili, Sylvi ja Outi Skyttä, keskellä mummo Hilma Skyttä ja oikealla Jaana Skyttä vaarinsa Petteri Skyttän sylissä.

1. Vain limaliskot jäivät

Lumikola oli liukunut keskelle tietä, jossa se nyt makasi unohtuneena. Pentti-isä retkotti kyljellään tienposkessa lumivuoren korkeuisen hangen kupeessa, pää takakenoon taipuneena.

Kaksitoistavuotias Outi seisoj väkijoukossa, ympärillään naapureita ja lähitalojen asukkaita. Ehkä joku ohikulkija seurasi näytelmää pelkkää uteliaisuuttaan. Kukaan ei osannut tai uskaltanut tehdä mitään. Kaatuneeseen ei koskettu. Naapurista oli soitettu ambulanssi, jonka saapumista nyt odotettiin.

Outi kääntyi katsomaan äitiään Sylviä, joka ujelsi hysteerisenä, oudolla ja vieraalle tuntuvalle äänellä. Outia pelotti. Kaikki oli aivan kummallista.

Outi tuijotti maassa makaavan isän kasvoja.

Isä on kaunis, hän ajatteli.

Sairasautossa isän kolmenkymmenenkuuden vuoden ikäinen sydän saatiin käynnistettyä uudelleen. Se oli ollut pysähdyksissä viisi minuuttia, niin äiti Outille myöhemmin kertoi.

Ambulanssi teki lähtöään. Äiti hyppäsi kyytiin puhuen kimeällä äänellä, nopeasti kuin pikakelauksella. Hän opasti Outia nuorempien sisarustensa, 11-vuotiaan Soilin ja 4-vuotiaan Jaanan hoitamisessa.

– Pysykää kotona. Älkää lähtekö mihinkään, hän teroitti.

Oli perjantai 3. joulukuuta 1965.

Outi kelasi iltapäivän tapahtumia. Vain hetki sitten isä oli tullut töistä Renlundin rauta- ja rakennustarvikeliikkeestä, jossa hän toimi kuljetuspäällikkönä.



*Petteri-vaari ja Hilma-
mummo vierailivat
Pentti-poikansa perheen
luona Karjasillalla abke-
raan. Kuva on Plaana-
ojan varrelta. Kuvassa
isovanhempien lisäksi
Outi, Soili ja Jaana.*

Jo isän astuessa sisään saattoi nähdä, ettei hän ollut oma itsensä, lempeä ja hymyileväinen. Vakavista silmistä heijastui huoli.

Outi oli kärttänyt ulospääsyä ja nuorin tingannut isää katso-
maan aamulla avattua joulukalenterin luukkua. Isä oli vastannut
molemmille äreästi, kieltänyt Outia lähtemästä ja työntänyt nuo-
rimmaisena hennosti kädellään syrjään.

Outia oli harmittanut, sillä hän olisi halunnut kaverien kanssa
ulos. Vastakkainen sukupuoli oli alkanut arasti kiinnostaa ja kaveri-
joukkoon kuului poikiakin.

Ruokailtuaan isä oli istahtanut keittiössä sijainneen kerrossän-
gyn alimmaisen vuoteen laidalle, kumartunut eteenpäin, nostanut
kätet rinnalleen ja sanonut: puristaa niin oudosti.

Isä oli kuitenkin lähtenyt askareisiinsa, lunta kolaamaan ja taloa lämmittämään, vaikka äiti olisi halunnut tehdä työt isän huonovointisuuden takia. Isä toimi talonmiehenä perheen asuttamassa puurivitalossa Oulun Karjasillalla. Talossa toimi myös osuuskauppa.

Sitten oltiin jo siinä, että naapurin poika oli tullut kertomaan isästä ja ambulanssin soitosta, jolloin äiti oli napannut Outin mukaansa ulos juostessaan.

Talvi oli poikkeuksellisen luminen. Tuuli tuiskusi päivät päästään, pakkanen paukkui. Isän jalanjäljet olivat painuneet syvälle lumeen, Outi havainnoi sisälle juostessaan, ambulanssin jo lähdettyä.

Tässä he nyt olivat, sisarukset keskenään. Ilta kului lautapelejä pelaten.

Äiti palasi vasta yöllä. Outi ja Soili istuivat vielä hereillä sängyissään.

– Valmistautukaa siihen, ettei teillä ole kohta isää, äiti sanoi lyhyesti.

Päivät kuluivat. Välillä isä kävi hetken tajuissaan. Kerran hän oli kysynyt hiljaisella äänellä: Kuolenko minä? Äidin vastaus on salaisuus.

Eräänä päivänä Outi ja Soili pääsivät isää katsomaan. He kulkivat äidin perässä pitkää sairaalankäytävää ja luulivat tämän erehtyneen huoneesta. Vuoteessa makasi mies, jonka kasvot olivat turvonneet ja keltaiset. Appelsiininlta ne näyttivät. Letkuja kulki potilaan ylitse ristiin ja rastiin.

– Kyllä se isä on, äiti kutsui tyttöjä huoneeseen. Sairaanhoitaja hymyili lapsille ja sanoi: isänne toipuu vielä.

Outi ja Soili seisoivat sängyn päässä, osaamatta sanoa mitään. Yhtäkkiä isä avasi silmänsä. Sumea katse harhaili katossa, kunnes se kiinnittyi Outiin ja terävoityi. Sitten isä hymyili. Miten helpotavalta hänestä tuntuikaan. Outi nieleskeli kyyneleitään. Hänellä oli ollut monta päivää huono omatunto riidan takia. Miksi hän oli kinunnut ulos, vaikka isä oli sairas. Nyt kaikki paha oli poispyy-

hitty. Isä antoi anteeksi. Pian hän taas ummisti silmänsä ja katosi tavoittamattomiin.

Joulukuun 15. päivänä oli aurinkoista ja pakkasta. Puiden oksat kannattelivat paksua lumikuormaa. Isänäiti, Hilma-mummo istui sairaalassa sängyn vierellä. Mitään ei ollut enää tehtävissä, kuolema seuraisi pian. Mummo tekeytyi lähemmäksi, kannatteli ainokaisensa päätä käsivarsillaan.

Hieman puolen päivän jälkeen se tapahtui, viimeinen henkäys. Auringon valo kirkasti kuolevan kasvot, puna nousi poskille, huulet kääntyivät hymyyn. Kuoleman salaperäinen verho sulki lapsen sisäänsä.

Oli mummo toki kuolleita nähnyt, evakkotaipaleella Viipurista kohti pohjoista. Keskellä sotavuosien pakkasia hän menetti perheen toisen lapsen, kun tuolloin kymmenvuotiaan Pentti-pojan sisar tai veli kuoli tuskallisessa keskenmenossa.

Outi sai kuulla isän kuolemasta koulusta tultuaan äidiltä. Sitä oli vaikea uskoa, sairaanhoitajahan oli sanonut, että isä paranee. Seuraavana päivänä hän meni kouluun, vaikkei olisi tarvinnut. Koulukaveri kysyi välitunnilla, miten isäsi.

– Se kuoli eilen, Outi vastasi lakonisesti pulpetin päällä istuen ja jalkojaan heilutellen.

– Kuinka voit sanoa sen noin vaan, kaveri heitti.

Ei olisi voinutkaan, mutta sanoipa hän kuitenkin. Suru oli kaihautunut syvälle sydänjuurien alle. Ei sitä pystynyt käsittelemään. Vaikka Outi oli ollut aina äidin tyttö, isä oli kaikki. Koko perheen kantava voima.

Mitä nyt tapahtuisi? Miten isä kehtasi jättää heidät tällä tavoin. Outi tunsi suuttumusta.

Jouluna isän työkaveri Simo toi äidille joulukinkun. Muuten elämä eteni kuin sumussa. Tunnelma kotona oli vaisu ja ankea.

Isä haudattiin joulun jälkeen.

Äiti kärsi, oli tuskainen ja ahdistunut eikä pystynyt nukku-
maan. Siinä toimessa hän oli ollut aina huono.



*Viipurilaiset Petteri,
Hilma ja Pentti Skyttä
sodan jälkeen Oulussa.
Etenkin työläistaustaisille
isovanhemmille huoliteltu
ulkonäkö oli tärkeää.*

– En saa itketyksi, äiti valitti.

Se hävetti äitiä hautajaisissakin. Kaikki muut itkivät, mutta ei hän, vainajan vaimo.

Hilma-mummo ja äiti eivät tulleet keskenään toimeen. Keran heillä oli ollut iso riita isän vielä eläessä, eivätkä he nähneet viikkoihin. Isä sovitteli osapuolet. Outi muistaa, kuinka hän oli kerännyt voikukkia mummolle onnellisena, kun perhe meni tauon jälkeen isovanhemmilla käymään. Kaikki oli taas tuttua ja turvallista kuten ennenkin.

Nyt äiti tunsu selässään anopin syyllistävät katseet. Vaimo ei sure miehensä ja lastensa isän kuolemaa!

Äidin tuska kasvoi äärimmilleen. Hän oli 35-vuotias, myös vanhempiensa ainokainen, mutta niin äiti kuin isä olivat kuolleet. Hugo-isä oli työskennellyt kaivoksilla, keuhkot olivat kulu-neet kivipölyssä pilalle. Sitten iski vielä tuberkuloosi. Sylvi-äiti oli isänsä kuollessa 18-vuotias.

Vuotta myöhemmin tuberkuloosiin kuoli Sylvi-äidin kihlattu Pauli Artturi. Fanny-äiti lähti tuon ilmaisiin hieman ennen nuorimman lapsenlapsensa syntymää.

Nyt äidin rakastama mieskin hylkäsi hänet. Ei äiti osannut hakea apua pahaan oloonsa. Tuttu nainen toi viinipullon.

– Ota siitä, se auttaa, tämä sanoi. Ja äiti otti, otti toisen ja kolmannenkin kerran, alkoholiin kun oli lähes tottumaton. Viinissä oli taikaa, se lämmitti ja tuntui helpottavan. Nyt vuosivat norona kyyneleet, kahlehdittu suru murtautui ulos, mutta vain silloin kun hän oli juovuksissa.

Äiti otti tavakseen istua iltaisin keittiön pöydän ääressä, siinä hän luki viiniä siemaillen.

Kirjallisessa perheessä oli aina luettu paljon. Isä oli kirjoittanut runoja, näytelmiä, kalevalamittaa ja lehtiinkin juttuja. Iltaisin kolme sisarusta oli istunut hetekan reunalla isän lukiessa ääneen hankki-maansa *Kansojen historia* -sarjaa. Jos joku alkoi levottomana kiehnäämään, isä muistutti: Jonakin päivänä te vielä kiitätte minua tästä.

Kertomukset Tutankhamonin haudan löydöstä kiehtoivat Outin mieltä. Isona hänestä tulisi arkeologi. Niin hän ajatteli silloin.

Kirjahyllyt pursuivat kirjoja. Äiti luki romaaneja, paljon klas-sikoita ja aina ehdottomasti laatukirjallisuutta, satuja lapsilleen ja kertoili omasta muististaan heille tarinoita vanhoilta ajoilta.

Isän kuoltua äiti luki juovuspäissään runoja ääneen. Sanat porautuivat Outin mieleen:

*Niin yksin, yksin purjehdin,
ulapan äärt' ei näy.*

*Ei sääli ykskään pyhimys,
ei avukseni käy.
Niin moni uljas, kelpo mies
jo sortui vierellein:
veen limaliskot tubannet
jäi eloon seuraksein.¹*

Viininjuonti pysyi jollain tavoin hallinnassa ja äiti sai siivoojan töitä. Varsinaista taloudellista hätää ei ollut. Oli säästöjä liki vuoden ansioiden verran eikä vuokraa tarvinnut maksaa talonmiehen työn ansiosta, päänvastoin, työstä hieman maksettiin. Äiti sai myös erikoislapsilisää.

Yksinäisten viini-iltojen seurattessa toinen toistaan, äiti alkoi viihtyä tien toisella puolen sijainneessa Grillibaarissa². Keskiolutta ei saanut vielä kaupoista. Mukanaan hän raahasi sinne lapsenlikan puutteessa nuorimmaisenkin.

Viikonloppuisin askeleet johtivat yhä useammin tanssiravintolaan. Vielä 1960-luvun puolivälissä yksinäinen keski-ikäinen nainen kävi harvemmin ravintolassa ilman seuraa, mutta viini antoi äidille rohkeutta.

Eräänä aamuna äiti makasi vihreä, samettinen jakkupuku yllään sängyssä. Hän oli oksentanut lattialle.

- Mikä äidillä on, neljävuotias hätääntyi.
- Äiti on sairas, Outi ehätti sanomaan, vaikka tiesi, että kyse oli muusta.

Ravintoloista äiti löysi seuraa. Ensimmäisenä näytille tuotiin Kauno-setä, hieman äitiä vanhempi, aidosti mukava mies. Hän asui lähellä, välillä äiti vieraili sedän luona, välillä setä tuli äidin luo. Joskus he maistelivat viiniä pöydän ääressä ja keskustelivat hil-

¹ "Vanhan merimiehen kertomus", Samuel Taylor Coleridgen teoksesta Hallitse, Britannia!: englantilaista runoutta. Yrjö Jylhä, 1929.

² Tunnettiin myöhemmin nimellä Viherbaari.